

La situació demolingüística als territoris de llengua catalana

Joaquim Torres
Societat Catalana de Sociolingüística

1. Introducció

Segons un informe recent,¹ entre les 6.800 llengües que hi podria haver al món, el català, que compta amb una mica més de nou milions de persones que declaren poder expressar-s'hi oralment,² es troba entre les cent més parlades. Concretament és la número vuitanta-vuit. Es tracta, per tant, d'una llengua amb un gruix demogràfic apreciable. Però és també, per la història i les circumstàncies dels territoris on és parlada, una llengua amb problemes. Una llengua que ha estat repetidament qualificada, per exemple, de minoritzada o amenaçada. Una llengua complexa en la seva història i en la seva circumstància actual. En les ratlles que segueixen m'ocuparé en primer lloc d'algunes qüestions que ajuden a explicar la peripècia històrica del català durant el segle XX i, en segon lloc, de la situació demolingüística actual en el seu domini.³ A les conclusions faré algunes consideracions sobre el futur.

1. Vegeu http://www6.gencat.net/llengcat/premsa/07_cat_lloc88.htm.

2. Aquesta xifra apareix a QUEROL (coord.), 2007. En la mateixa obra, es calcula que una mica més d'11 milions de persones declaren entendre'l. Ambdues xifres corresponen a finals del 2003.

3. El domini del català comprèn els territoris següents: Catalunya, el País Valencià, les Illes, Catalunya del Nord, Andorra, la Franja d'Aragó i l'Alguer.

2. Evolució de la situació sociolingüística de les terres de llengua catalana durant el segle xx

El segle XX constitueix un període de grans transformacions, així com de convulsions de tota mena, per a la humanitat, i la situació demolingüística del domini del català no n'ha estat una excepció. En les ratlles que segueixen esmentaré breument deu dels canvis que més han contribuït a transformar aquesta situació. A causa de la diversitat de condicionaments dels set territoris, la major part d'aquests canvis s'han produït en un o en alguns d'entre ells, no en la totalitat.

2.1. La conversió del catalanisme polític en força hegemònica a Catalunya a principis del segle xx

A Catalunya, al començament del segle XX es produeix l'assoliment de l'hegemonia política per part de les forces catalanistes,⁴ que havien fet eclòsio i crescut durant el segle anterior. Aquesta evolució està estretament lligada al procés de recuperació de la llengua i la cultura pròpies conegut com la Renaixença. Tot plegat porta que durant aquest període el valor social del català vagi augmentant de manera progressiva. Es va recuperant l'ús públic i formal de la llengua, que havia quedat bàsicament limitat als usos informals i populars, i es posen les bases ideològiques que portaran a la recuperació d'un cert grau d'oficialitat en els posteriors períodes democràtics del segle. Una de les grans fites del procés de recuperació del català en aquest període és precisament l'esdeveniment que celebrem amb aquest Simposi, la creació de l'Institut d'Estudis Catalans, fa just cent anys. L'entitat va contribuir de manera decisiva a aconseguir els instruments lingüístics necessaris perquè la llengua pogués ser plenament emprada en tots els àmbits de la vida social. Fora de Catalunya, sobretot a les Illes, però també al País Valencià, es produeix així mateix alguna forma de Renaixença cultural i de creixement de les forces autonomistes, però aquestes no assolixen l'hegemonia aconseguida a Catalunya. Sense la gran incidència del catalanisme a Catalunya a partir d'aquests inicis del segle XX, amb la gran feina que va fer de recuperació del valor social i institucional de la llengua, el català es trobaria actualment en una situació molt més precària que no té, i potser hauria arribat a un estat avançat del procés de substitució en tot el seu domini.

2.2. La Generalitat de Catalunya dels anys trenta

El fort component anticatalanista, fins i tot anticatalà, de la dictadura de Primo de Rivera, juntament amb la seva brevetat i altres factors, va fer que a Catalunya el catalanisme sortís d'aquest

4. El catalanisme s'estén als diversos àmbits del ventall ideològic, tot i que el partit polític amb més força en un moment donat pugui ser un o altre.

període reforçat i transformat. Això va permetre que, amb l'adveniment de la República, aquest país assolís una autonomia política, concretada sobretot en la creació d'un organisme d'autogovern que es va denominar Generalitat. Aquesta experiència d'autogovern, en un context d'avenç progressiu de la consciència nacional catalana entre la majoria de la població, i per tant dels sentiments reivindicatius en aquest sentit, fa que es produïxin avenços ràpids i importants en la institucionalització del català, tot i la limitació que comporten la brevetat i els avatars d'aquest tempestuós període d'autonomia. Per primera vegada en època moderna, el català esdevé la llengua oficial dels òrgans de govern de Catalunya. Però també és emprat cada vegada més per multitud d'entitats no governamentals, com ara col·legis professionals, sales d'espectacles, botigues de tota mena o les primeres emissores de ràdio. Tot plegat en una Catalunya on la gran majoria de la població té el català com a llengua única o majoritària de relació social i on la voluntat de potenciar l'existència d'aquest país com a societat clarament diferenciada és també majoritària i creixent. Això fa que durant els anys trenta a Catalunya continuï augmentant notablement el valor social, emocional i instrumental de la llengua. Aquest progrés explica en bona part que el català pogués travessar el llarg període de la dictadura franquista sense deixar de ser una llengua viva, parlada per amplis sectors de població i amb possibilitats de futur.

2.3. El franquisme

La victòria de Franco va representar un retrocés en molts aspectes, i un d'ells, sobretot a Catalunya, és el lingüístic i nacional. Com és sabut, el català va quedar automàticament bandejat de tots els àmbits d'on podia ser bandejat, i el règim va aplicar una política fortament repressiva contra aquesta llengua i cultura. Acompanyada, a més, d'una voluntat de liquidació total de la major part de les elits dirigents del país existents fins aquell moment. Tot plegat probablement no va minvar l'adhesió dels catalans de llavors a la seva llengua durant els primers anys del règim, tal com va mostrar la reacció catalanista posterior a la curta dictadura anterior, la de Primo de Rivera. Però, en canvi, amb el pas dels anys i de les generacions sí que la importància i el valor social de la llengua havien d'anar sent progressivament erosionats. A més, el llarg període franquista va coincidir amb altres fenòmens socials que van tenir un impacte important sobre la situació sociolingüística, com són les immigracions massives i l'aparició dels moderns mitjans de comunicació, que comentaré posteriorment. Aquesta actitud repressiva contra el català va ser general a tots els territoris del domini sotmesos al franquisme, de manera que va disminuir la importància social de la llengua en la major part del seu àmbit. Però ni a Catalunya ni als altres territoris del domini pertanyents a l'Estat espanyol es va produir un enfonsament de l'ús, tot i alguns retrocessos importants. En qualsevol cas, els greus efectes negatius de la repressió franquista contra el català no s'han pas esborrat del tot. Ben al contrari, d'una forma o altra continuen condicionant de manera fortament negativa l'evolució d'aquesta llengua.

2.4. La Catalunya del Nord i la Segona Guerra Mundial

On sí que s'ha produït un retrocés molt greu de la presència social del català durant el segle XX és a la Catalunya del Nord; és a dir, a la part de Catalunya que pertany a l'Estat francès. Aquest retrocés ve de lluny, i la seva causa més profunda és la política portada a terme molt sistemàticament per França respecte a les seves minories lingüístiques i culturals. Una política que ha considerat aquestes minories com una nosa i que, per tant, ha fet el possible perquè anessin quedant assimilades a la llengua i cultura dominants. Igual que han fet altres estats, encara que en general amb un èxit molt inferior al francès. Si considerem que el moment més decisiu en el procés de substitució d'una llengua és aquell en què els progenitors decideixen no transmetre-la als fills, podem dir que aquest canvi ja es va produir fa un temps a la Catalunya del Nord; concretament cap a mitjan segle XX. I segons algunes interpretacions, la fi de la Segona Guerra Mundial seria el moment en què culminaria aquesta ruptura intergeneracional.⁵ De fet, les dades de l'última enquesta sociolingüística efectuada a la Catalunya del Nord (vegeu Puig, 2007), de la qual parlaré posteriorment, ratifiquen en bona part aquesta hipòtesi.⁶ Sembla, per tant, que durant la curta ocupació alemanya del territori o just a la fi d'aquesta ocupació es produeix algun canvi psicosocial i sociolingüístic que fa que la gran majoria dels progenitors de llengua catalana decideixin deixar de parlar català als seus fills, fet que no s'havia produït fins llavors. Aquesta decisió col·lectiva podria ser una reacció adaptativa o defensiva de la població nord-catalana davant la nova situació que comportava la retirada de les tropes alemanyes i la restauració del poder francès a la Catalunya del Nord, lògicament condicionada pels tres segles durant els quals aquest mateix poder va estar laminant el valor social de la llengua. Es tracta, per tant, d'un moment clau en la història sociolingüística d'un dels territoris de llengua catalana, a partir del qual el retrocés del català s'hi ha accentuat fortament. Aquest territori es troba actualment en un estadi molt avançat del procés de substitució, tal com veurem més endavant.

5. Així, segons en PUIG (2007, p. 22), el 1945, any final de la Segona Guerra Mundial, correspondria al límit entre el període en el qual el català era llengua primera i l'època en la qual va esdevenir llengua segona.

6. En efecte, si mirem la llengua inicial (és a dir, la primera llengua parlada quan eren petits) dels nats a la Catalunya del Nord per any de naixement, resulta que, entre els nats abans del 1943, en quasi cada edat un percentatge apreciable dels integrants de la mostra tenen per llengua inicial el català o bé el català i el francès, mentre que, quant als nats després del 1943, en la gran majoria de les edats no hi ha ningú que declari aquestes opcions. Pel que fa als nats el 1943, no n'apareix cap a l'enquesta. Agrupant tota la població nada a la Catalunya del Nord en dos grups d'edat, els nats abans del 1943 i els nats després, resulta que els primers tenen un percentatge de català com a llengua inicial del 39 %, mentre que els segons només el tenen del 2 %. I resulta també que precisament l'ocupació de la Catalunya del Nord per part de les tropes alemanyes dura des del novembre del 1942 a l'agost del 1944. De manera que, just fins que es va produir aquesta ocupació, sembla que una bona part dels habitants d'aquest territori en néixer els seus fills triaven el català per parlar-hi, mentre que a partir de l'any en què cessa aquesta ocupació deixen de fer aquesta tria.

2.5. Les grans immigracions provinents de zones castellanoparlants de l'Estat espanyol

A partir dels anys cinquanta, diversos factors fan que comenci una sèrie de grans immigracions cap a diversos territoris de llengua catalana, provinents de zones castellanoparlants de la Península. La immigració més nombrosa, i una de les més importants en proporció a la població autòctona, és la que es produeix a Catalunya del 1955 al 1975; és tan gran que canvia en bona part la composició demogràfica del país. I això ocorre en plena dictadura franquista, amb el català exclòs dels usos públics i institucionals. El canvi produït és molt notable des del punt de vista demolingüístic, ja que, a partir d'aquell moment, per primera vegada existeixen sectors numèricament i percentualment importants de la societat catalana que tenen com a llengua principal i sovint única el castellà. És a dir, que en amplis sectors socials de Catalunya el castellà esdevé per primera vegada la llengua de més ús. Es tracta d'un canvi que continua sent, i ho serà durant molt de temps, un factor explicatiu de primer ordre de la situació sociolingüística a Catalunya. Encara que s'hagi produït una aproximació posterior al català d'una part dels arribats llavors i sobretot d'una proporció important dels seus descendents (vegeu Torres [coord.], 2005, p. 92). Immigracions del mateix origen, encara que no d'un volum tan elevat, han tingut lloc també, a partir dels anys seixanta, al País Valencià i a les Illes, transformant així mateix la situació sociolingüística corresponent en la mateixa direcció que a Catalunya. Un cas a part és el d'Andorra, ja que aquí la forta immigració comença també als anys cinquanta,⁷ però té algunes característiques diferents: es manté amb una intensitat similar fins als nostres dies, és proporcionalment més alta que la de Catalunya, fins al 1975 els arribats són en bona part de llengua catalana i posteriorment a aquesta data una gran part són portuguesos.

2.6. L'eclosió dels mitjans de comunicació de masses

L'arribada dels mitjans de comunicació de masses, sobretot la televisió, a partir dels anys 60, és un altre factor que condiona força la situació sociolingüística. Cal tenir en compte que en els territoris de llengua catalana de l'Estat espanyol, on viu la immensa majoria de la població del domini, aquests mitjans apareixen en plena dictadura. Per tant, la seva llengua i continguts tenen com a funció la imposició del castellà i del pensament uniformista del règim. Per primera vegada, amplis sectors de població que havien viscut bàsicament només o principalment en català en la seva vida quotidiana i en especial en el seu àmbit familiar, veuen com aquest mateix àmbit d'intimitat té un nou integrant, l'aparell de televisió. Aquest s'expressa

7. Coincidint amb l'inici de la gran transformació econòmica del país, que passa d'una economia agrària pobre a una de pròspera basada en el turisme i el comerç.

exclusivament en una altra llengua i explica uns relats diferents dels que constituïen la vida quotidiana fins llavors. Tot plegat té un gran impacte sociolingüístic, no precisament positiu per al català, sobretot mentre dura la dictadura i l'exclusivitat del castellà en els mitjans. Amb la democràcia i l'autonomia han anat apareixent mitjans de comunicació en català, però tant a tots els territoris de l'Estat com fins i tot a Andorra, que té un sistema mediàtic propi en la llengua oficial, la incidència dels grans mitjans espanyols en castellà continua sent molt important. Entre altres motius, perquè l'oferta en aquesta llengua és més àmplia que en català. I això condiona fortament la situació sociolingüística.

2.7. La generalització de la norma de subordinació al castellà en les converses

Un dels mecanismes a través dels quals els immigrants arribats a un territori amb una llengua diferent aprenen la nova llengua i la van adoptant progressivament és que els autòctons mantenen la pròpia expressió lingüística en les converses amb ells. Així els nousvinguts copsen la conveniència d'aprendre la nova llengua i tenen ocasió, primer d'anar-la entenent, després de poder-la parlar i finalment d'adoptar-la com a llengua usual. Aquest procés és necessari, si es vol que la llengua autòctona es mantingui sense precarietats, sobretot si les immigracions són de gran magnitud, com passa majoritàriament en el cas que ens ocupa. Doncs bé, aquesta norma de manteniment del català va anar retrocedint en tot el domini al llarg del segle XX. I va ser progressivament substituïda per una altra que és la següent: els qui parlen prioritàriament català s'adapten sistemàticament al castellà⁸ en les converses amb qualsevol persona que sembli que no té el català com a llengua principal. Aquesta norma de subordinació és avui dia majoritàriament emprada en tot el domini, tal com veurem posteriorment, i té efectes lògicament perjudicials per a l'aprenentatge i l'adopció del català per part dels al·loglots residents i nousvinguts.

2.8. La ruptura de la transmissió intergeneracional del català a l'Alguer (vegeu Chessa, 2006, capítol 1)

A principis del segle XX, sembla que l'Alguer era un dels territoris de llengua catalana amb un percentatge més alt d'ús de la llengua pròpia, ja que la contínua immigració provinent del territori sard contigu tendia a adoptar-la. Podríem dir que el català tenia a l'Alguer un alt valor social. Aquesta situació es va mantenir sense canvis radicals fins als anys cinquanta. Però en la dècada següent es va produir una transformació fonamental en l'economia de l'Alguer, ja

8. A l'Alguer i a la Catalunya del Nord la subordinació és, respectivament, a l'italià i al francès.

que va canviar el sector productiu principal del territori. Es va crear una indústria important a prop i es va desenvolupar el turisme, de manera que aquests nous sectors van esdevenir els bàsics a la ciutat, substituint els tradicionals.

Un canvi tan important del sistema productiu comporta necessàriament canvis en la societat, com ara notables desplaçaments de població i la transformació de les representacions socials entorn de les llengües, si n'hi ha més d'una. És el que va passar a l'Alguer. Els elements esmentats, més d'altres com ara el desenvolupament dels moderns mitjans de comunicació de masses, van comportar un fort canvi en la situació sociolingüística. L'alt valor social que fins llavors havia tingut el català va decaure i va augmentar notablement el de l'italià. Fins al punt que progressivament, a partir dels anys seixanta, els progenitors van anar deixant de parlar català als fills, substituint-lo per l'italià, la qual cosa comporta que des de llavors s'hagi produït una disminució contínua de l'ús de la llengua pròpia de la ciutat. Es tracta d'un exemple de com un canvi de sistema productiu principal en un territori, pot comportar, si la situació de la llengua pròpia és fràgil, un salt endavant en el procés de substitució lingüística.

2.9. La instauració d'un sistema d'autonomies territorials a l'Estat espanyol

Amb la caiguda de la dictadura de Franco, l'Estat espanyol es converteix en una democràcia i es veu obligat a reconèixer, d'alguna manera, la diversitat nacional existent en el seu si. Així s'instaura el denominat Estat de les autonomies, que no assoleix el grau de repartiment dels poders de l'Estat que comporten els sistemes realment federals, com ara els Estats Units o Alemanya, però que permet que es creïn òrgans territorials d'autogovern. Aquestes entitats exerceixen, amb importants limitacions, alguns dels poders que en estats unitaris estan reservats a l'Administració central. Aquesta situació fa que els tres territoris de llengua catalana més poblats, tots tres pertanyents a l'Estat espanyol, és a dir Catalunya, el País Valencià i les Illes, puguin crear cadascun una entitat subestatal, amb parlament propi, una administració més o menys autònoma i una declaració de la llengua pròpia com a cooficial, entre altres. Tot plegat comporta un canvi sociolingüístic important respecte a la situació anterior, ja que ara el català⁹ és reconegut de manera oficial en la major part del seu territori, i els governs autònoms poden fer una política lingüística favorable a aquesta llengua, si així ho decideixen. A la pràctica, la política lingüística seguida per cadascuna d'aquestes tres administracions és diferent i, en algun cas, variable en el mateix territori segons el color polític dels governs de torn. En qualsevol cas, per primera vegada en l'època moderna, la immensa majoria de la població del domini viu en territoris amb algun grau d'oficialitat i d'ús institucional de la llengua.

9. Amb la denominació oficial de valencià al País Valencià.

2.10. La immigració estrangera recent

Els últims anys del segle XX s'accentua a escala mundial el procés conegut com a globalització, que comporta un ràpid i progressiu augment de les possibilitats de transport i de comunicació en tot el planeta, i que té diversos efectes que condicionen fortament l'evolució de la situació sociolingüística. Un d'aquests efectes que té una gran incidència sobre la presència social de les llengües són les immigracions provinents de fora de les fronteres dels estats, que en el cas de diversos territoris de llengua catalana, especialment de Catalunya, el País Valencià i les Illes, han esdevinguts importants a partir del darrer lustre del segle. Aquesta arribada de nous immigrants, originaris de diferents llocs del món i amb diverses llengües d'origen, comporta necessàriament d'entrada una disminució dels percentatges d'ús i de coneixement del català, i representa un nou i important repte per a la llengua catalana.

2.11. El català durant el segle XX

Al llarg del segle XX la situació social de la llengua catalana ha sofert canvis importants en cadascun dels seus territoris, que han comportat en tots els casos una disminució notable dels percentatges d'ús interpersonal de la llengua. En canvi, en altres aspectes, vistos globalment, es detecten millores. Així, a principis del segle en la gran majoria del domini el català no tenia cap mena d'oficialitat, ni era emprat com a llengua institucional.¹⁰ En general, gairebé a tot arreu hi havia bàsicament una situació clàssica de diglòssia, en la qual el català era usat de manera general en la vida quotidiana i els usos informals, mentre que en els usos formals i institucionals s'usava la llengua oficial de l'estat. En canvi, a finals del segle, importants percentatges de la població dels set territoris tenen altres llengües com a més usuals, però la gran majoria dels seus habitants viu en zones amb algun grau d'oficialitat de la llengua, on el català és emprat en diversos usos institucionals. D'altra banda, el nombre absolut de persones que parlen català ha pujat notablement. Ja hem esmentat a la introducció que actualment més de nou milions de persones declaren que el parlen, quan a principis del segle XX la població total del domini era molt inferior a aquesta xifra. I el percentatge dels qui el saben escriure és molt més elevat que mai. Així, el català ha deixat de ser l'única llengua parlada en la vida quotidiana, i en certs àmbits socials és molt poc emprat, però el nombre absolut dels qui l'usen és més gran que mai i ha guanyat notablement en reconeixement públic, així com en ús institucional i escrit.

10. L'excepció era el Principat d'Andorra, on el català ja era l'única llengua oficial, però l'aïllament del país era tan gran i la població tan exigua, que aquesta oficialitat tenia poca incidència en el conjunt del domini, a diferència del que va passar en èpoques posteriors i del que passa en l'actualitat.

3. La situació demolingüística del domini en l'actualitat

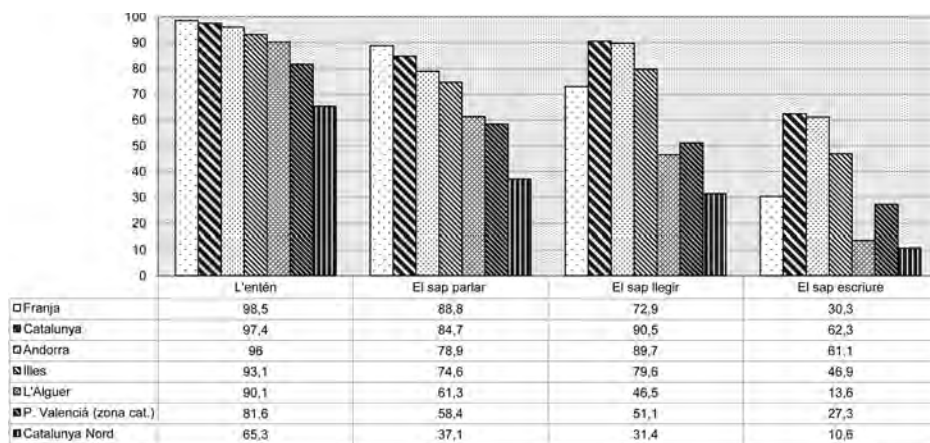
Una vegada revisats ràpidament certs punts clau de la història sociolingüística del domini del català durant el segle XX, passo a presentar alguns dels aspectes centrals d'allò que sabem sobre la situació de les llengües en aquest àmbit territorial actualment; és a dir, al tombant del segle. En aquest sentit, disposem de les enquestes EUL —estadístiques sobre els usos lingüístics— (vegeu Querol, 2007), que, per primera vegada, ens permeten tenir informacions sociolingüístiques sòlides i comparables del conjunt dels territoris de llengua catalana. Es tracta d'un grup d'enquestes similars entre si, efectuades els anys 2003 i 2004 en sis dels territoris (tots, menys el País Valencià) i complementades per un altre recull de dades, fet en aquesta darrera contrada per l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, en bona part comparable amb les altres i de la mateixa època. La major part de les dades que presentaré seguidament provenen, per tant, d'aquest conjunt d'enquestes. Les dades del País Valencià es refereixen sempre a la seva zona catalanoparlant. Cal tenir en compte que aquestes enquestes estudien la població de 15 anys d'edat o més, excepte en el cas de l'Alguer, en què és la de 18 anys o més. En les pàgines següents, dedicades a mostrar la situació sociolingüística actualment, m'ocuparé dels coneixements de català, dels usos familiars, de les normes de tria lingüística, de la consciència d'unitat de la llengua i de les dinàmiques en curs.

3.1. Els coneixements de català

El coneixement d'una llengua en un territori no és fàcil de copsar de manera completa. Hi ha diferents instruments metodològics que ens en poden donar informació. Aquí presentaré informacions declarades, basades en les preguntes denominades dicotòmiques; és a dir, aquelles que demanen pel coneixement d'una llengua en les seves quatre habilitats (entendre, saber parlar, llegir i escriure) i només es poden contestar amb un «sí» o un «no». Es tracta d'una informació molt sintetitzable, útil de cara a una presentació general com aquesta.

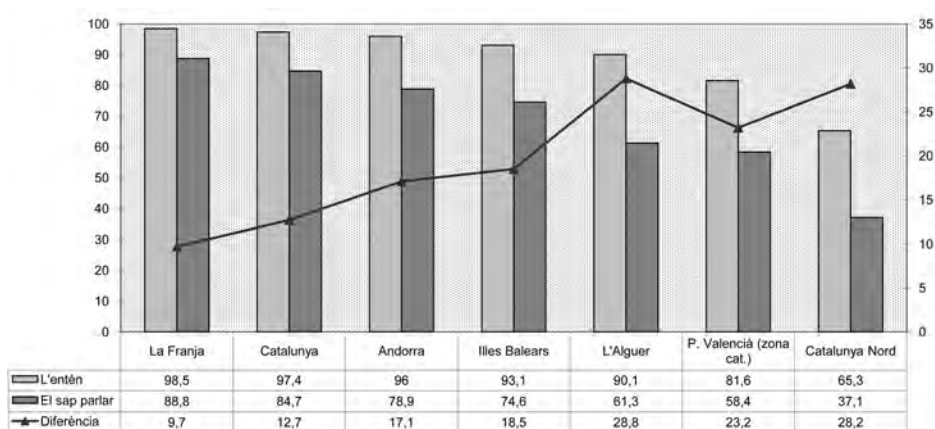
El gràfic 1 ens indica el grau de coneixement del català en les quatre habilitats i en cadascun dels set territoris del domini. Hi podem trobar diverses informacions interessants. Una n'és que, en quasi totes les zones, la gent declara que entén el català de manera molt majoritària; per tant, podem dir que la gran majoria de la població del domini considera que entén el català. D'altra banda, veiem que en tots els territoris menys un la majoria, i en general una forta majoria de la població, declara saber parlar el català. És a dir, que la majoria de la població del domini considera que el sap parlar. En relació amb la comprensió escrita, resulta que alguns territoris la tenen més alta que la capacitat d'expressió oral, i d'altres al revés. Els que la tenen més alta, Catalunya, Andorra i les Illes, són els que tenen un ús institucional de la llengua més elevat i, per tant, la gent veu més sovint escrits en català. Finalment, la capacitat

GRÀFIC 1. *Habilitats en català basades en preguntes dicotòmiques en cadascun dels set territoris. Percentatges (2003-2004)*

Font: Querol (2007 b: 26)

GRÀFIC 2. *Diferència entre la capacitat d'entendre i de parlar als set territoris. Percentatges (2003-2004)*

Font: Querol (2007 b: 28)

d'escriure només queda per damunt de la meitat de la població a Catalunya i a Andorra, els dos territoris on l'oficialitat del català és més practicada: a Catalunya, de manera especial, a l'ensenyament i, a Andorra, de manera exclusiva, en tots els àmbits públics excepte a l'ensenyament. Veiem, per tant, que el grau d'extensió de l'ús institucional de la llengua repercuteix de manera clara en els coneixements lingüístics escrits. Aquesta afirmació queda corroborada per la manera com la Franja varia el lloc que ocupa entre els altres territoris, segons les habilitats. Així, la manca total d'oficialitat de la llengua en aquesta zona fa que, malgrat que tingui el primer lloc en coneixements orals, se situï en el quart en coneixements escolars.

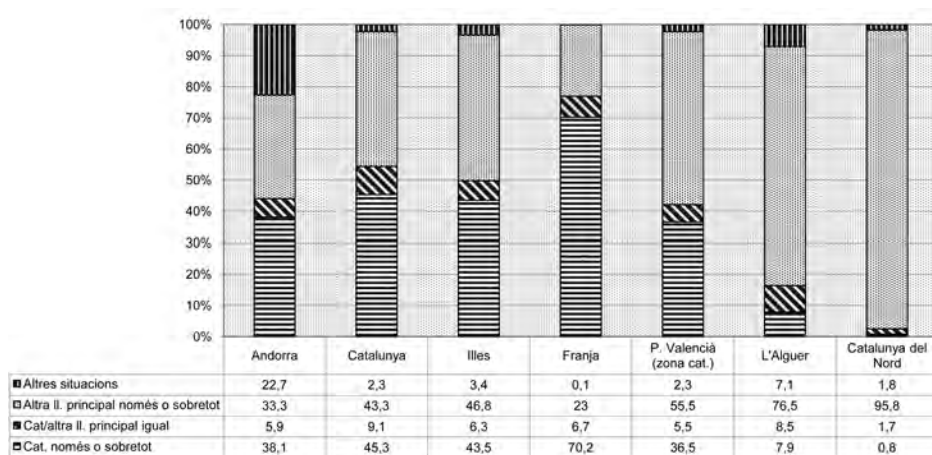
Si comparem la capacitat d'entendre i de parlar el català de cada territori, tal com presenta el gràfic 2, en resulta una informació especialment suggeridora, recollida per Querol (2007: 27-28). Es veu clarament que, a mesura que disminueix el percentatge de comprensió del català, augmenta la diferència entre aquesta proporció i la dels qui declaren saber-lo parlar, sempre inferior a la primera. Això sembla indicar-nos que una disminució de la comprensió comporta una disminució superior de la capacitat de parlar. I que cal que un percentatge proper al 100 % de la població entengui una llengua, perquè aquesta pugui ser parlada per una forta majoria. Es tracta d'una informació útil per a entendre certs canvis sociolingüístics.

3.2. L'ús familiar

L'ús de les llengües en família constitueix una informació central a l'hora d'explicar la configuració sociolingüística d'una societat i, més concretament, a l'hora de determinar l'ús que es fa de cada llengua. Es tracta de la funció lingüística que probablement té més incidència en el funcionament sociolingüístic, per diverses raons. Una n'és que la interacció lingüística que s'hi produeix ocupa gran part del temps de les persones; una altra, que aquesta interacció va lligada a vivències emocionals fortes i, encara una altra, que en el seu si es produeixen processos tan importants com l'aprenentatge de la primera llengua apresada, la llengua inicial individual. A més, les preguntes sobre l'ús familiar tendeixen a ser contestades de manera més objectiva que d'altres relatives a l'ús, perquè es tracta d'una pràctica difícilment oblidable, que es fa amb persones molt concretes i perfectament identificables. Per tots aquests motius, i per la necessària brevetat d'aquestes ratlles, m'ocuparé bàsicament de l'ús familiar a l'hora de presentar l'ús lingüístic actual a les terres de llengua catalana.

Segons una estimació fonamentada (Torres, 2007: 48) el nombre aproximat de persones que parlen català en família de manera prioritària és d'uns cinc milions, mentre que prop d'un milió més l'empren de manera paritària amb una altra llengua. En conjunt, representen prop de la meitat de la població del domini. Aquestes dades ens indiquen que, tot i els condicionaments negatius que han marcat la seva història i marquen el seu present, el català és

GRÀFIC 3. *Llengua a la llar actual en els set territoris (2003-2004)*

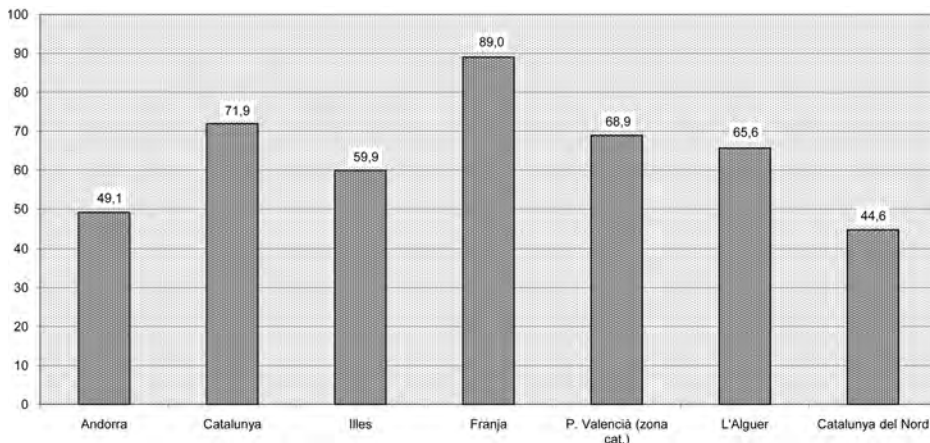
Font: Torres (2007: 42)

actualment una llengua present en la vida social, que és emprada quotidianament per un nombre important de persones. Seguidament, m'ocuparé de l'ús lingüístic a la llar actual a les diferents demarcacions de llengua catalana.

Al gràfic 3 es poden veure les llengües parlades a la llar actual en els set territoris del domini. Hi apareixen diverses informacions a tenir en compte. En primer lloc, s'hi mostra amb molta claredat que hi ha dos grups de territoris. D'una banda, l'Alguer i la Catalunya del Nord, on l'ús del català familiar és molt minoritari, i de l'altra les cinc zones restants, on l'ús prioritari és sempre superior al terç de la població. En els dos primers territoris, en els quals ja hem vist que fa un temps s'havia trencat la transmissió intergeneracional de la llengua, el procés de substitució està prou avançat com perquè la gran majoria de la població hagi deixat de parlar el català en família. Aquest retrocés és més fort a la Catalunya del Nord, on, segons també hem vist, la ruptura de la transmissió intergeneracional es va produir abans.

Pel que fa als cinc territoris amb més ús, veiem que l'únic on el català s'empra de manera clarament majoritària és la Franja, mentre que en els altres quatre l'ús prioritari se situa entre el terç i la meitat. El major ús de la Franja s'explica, en part, perquè és la zona que ha tingut clarament menys immigració, tant entre els habitants actuals (vegeu gràfic 4) com entre els seus progenitors. Però també perquè no s'hi ha produït la ruptura de la transmissió intergeneracional, com en els dos casos esmentats anteriorment. És així mateix interessant veure que Andorra i la zona catalanoparlant del País Valencià tenen uns percentatges d'ús del català simi-

GRÀFIC 4. *Població de cadascun dels set territoris nascuda en el domini lingüístic. Percentatges (2003-2004)*

Font: Querol (2007a: 18)

lars, quan el primer té una proporció de nats al domini clarament més baixa (vegeu gràfic 4). Algunes de les dades que es mostraran més endavant explicaran aquest fenomen.

3.3. Les normes de tria lingüística

El grup d'enquestes reiteradament esmentat (vegeu Querol, 2007), que ens permet tenir dades del conjunt del domini, ens dóna també informació sobre les normes de tria lingüística; és a dir, sobre les normes de conducta, sovint no conscients, que, en una societat multilingüe, ens fan triar una o altra llengua segons les situacions. Aquestes dades són àmpliament tractades a Villaverde (2007) i aquí se'n presenten algunes de les conclusions principals.

Una de les informacions interessants en aquest sentit, que pot semblar òbvia, però que no ho és tant, perquè se n'ha trobat una excepció parcial, és que, entre les persones que podem considerar que formen el grup lingüístic catalanoparlant,¹¹ en general la comunicació és gairebé sempre en català. L'excepció és la ciutat de l'Alguer, on una part apreciable dels

11. A l'obra esmentada es consideren com a tals les persones que han contestat que el català és la seva llengua. És a dir, segons la nomenclatura emprada a l'explotació de les enquestes de l'EUL (vegeu TORRES [coord.], 2005, p. 12), aquelles que tenen el català com a llengua d'identificació.

membres d'aquest grup lingüístic es comuniquen en italià entre ells, la qual cosa és una mostra més que aquell territori es troba en una fase avançada del procés de substitució.

Les dades també ens confirmen l'existència d'un capteniment que ja s'ha esmentat bàsicament abans: en tots els territoris, la majoria de la població practica la subordinació a l'altra llengua principal en les converses: si una persona inicia una conversa en català i se li contesta en una llengua diferent, continua en l'altra llengua principal de la zona. Aquesta norma de subordinació té certament implicacions molt negatives per a l'ús del català, però també cal dir que no tothom la practica. A Catalunya i Andorra els qui declaren mantenir el català en aquests casos són al voltant del 20 % del total de la població, encara que tenim motius per a creure que els qui ho fan de manera realment sistemàticament són menys. En qualsevol cas, la pràctica de no-subordinació, encara que sigui minoritària, té una incidència molt positiva sobre l'ús de la llengua en general.

Una altra informació útil és que a Andorra i Catalunya hi ha una certa tendència que els joves s'adaptin més a la llengua de l'altre en les comunicacions entre grups lingüístics diferents. L'existència d'escola en català en els dos països des de fa un cert temps pot contribuir a aquest fenomen, encara que probablement també té altres motius, com ara l'evolució de determinades representacions socials sobre la comunicació en general.

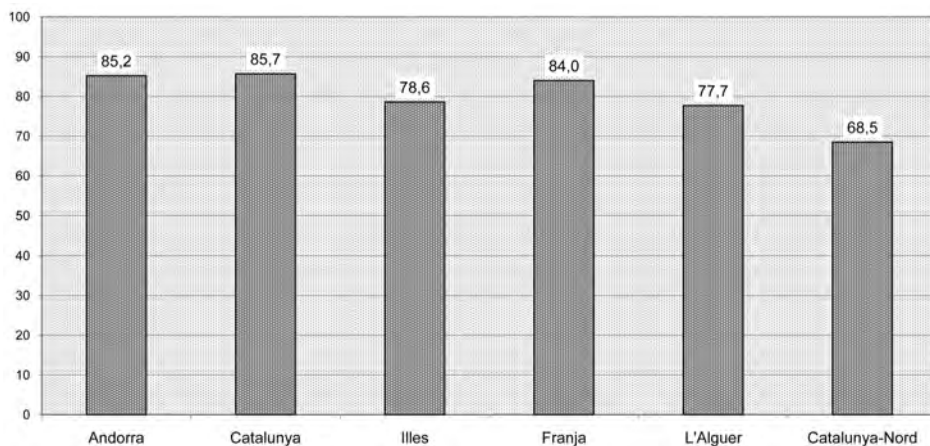
Una dada especialment aprofitable de cara al futur és que, excepte en els dos territoris amb més retrocés del català, una àmplia majoria de la població que inicia una conversa en una altra llengua s'adapta al català, si se li contesta en aquest idioma. Es tracta d'un capteniment estratègic de cara al futur de la llengua, que reprendré a la conclusió.

3.4. La consciència d'unitat de la llengua

En aquest aspecte disposem dels resultats de sis dels territoris (tots menys la zona catalanoparlant del País Valencià). Tal com es pot veure al gràfic 5, en cadascun el percentatge de població que està d'acord amb la unitat de la llengua és àmpliament majoritari. I cal tenir en compte que aquests sis territoris constitueixen clarament la major part de la població i de l'extensió territorial del domini. Això vol dir que la idea de la unitat lingüística és la postura més corrent en la major part d'aquesta àrea. En relació amb això, la situació del català s'allunya del cas d'altres llengües minoritzades, que, arran de l'existència d'un llarg procés de desinformació i desvalorització, han estat dutes a una fragmentació en la consciència de la majoria dels parlants. La millor informació sobre el català, assolida amb la consecució de certs graus d'oficialitat i d'ús institucional en la major part dels territoris, deu haver ajudat a reforçar la consciència de la unitat lingüística en els sis estudiats.¹²

12. Sabem que el cas del País Valencià és diferent, però no disposem de dades per a poder efectuar la comparació.

GRÀFIC 5. Percentatges de població que estan d'acord amb la unitat de la llengua, en sis territoris (2003-2004)

Font: Villaverde (2007: 170)

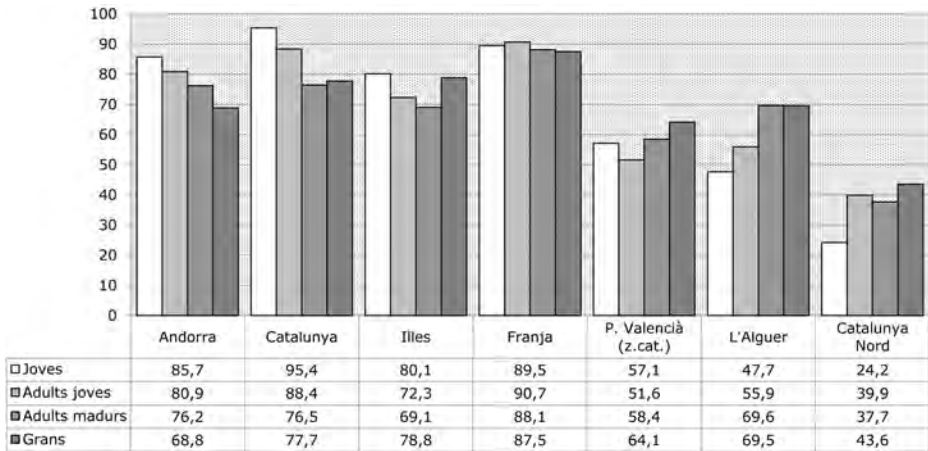
3.5. Dinàmiques sociolingüístiques en curs

Després de la presentació d'algunes de les dades clau de la situació sociolingüística, vista des d'un punt de vista sincrònic, es tractarà seguidament de les dinàmiques sociolingüístiques. És a dir, d'una sèrie d'informacions, algunes basades en encreuaments de les variables ja esmentades amb d'altres d'independents, que ens permeten veure com van evolucionant les coses sociolingüísticament, i que, per tant, ens subministren idees sobre com poden seguir evolucionant en un futur. M'ocuparé de la influència de l'edat i del nivell d'estudis en la presència social del català, així com de la manera com evoluciona la llengua principal de les persones durant la seva vida i d'una generació a l'altra.

3.5.1. Llengua i edat

Pel que fa a l'edat, s'examinarà el seu encreuament amb els coneixements i amb l'ús del català. L'encreuament amb els coneixements es pot veure al gràfic 6, on es mostra la relació entre la capacitat d'expressió oral i l'edat. Aquí es ratifica que hi ha dos territoris en franc procés de substitució lingüística, en els quals el coneixement baixa clarament amb la reducció de l'edat, que són els dos reiteradament esmentats de l'Alguer i la Catalunya del Nord. I també resulta que, a l'altre extrem, trobem dues altres demarcacions en les quals el procés és contrari; és a dir, on el coneixement puja clarament amb la disminució de l'edat.

GRÀFIC 6. *Distribució per edats del saber parlar català dicotòmic en els set territoris. Percentatges (2003-2004)*

Font: Querol (2007b: 34)

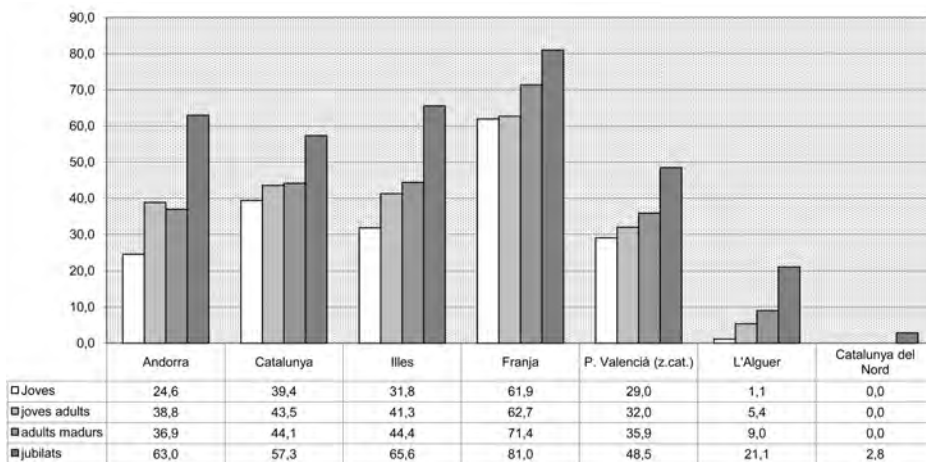
Es tracta d'Andorra i Catalunya. Els altres tres territoris es troben en una posició intermèdia.

Si examinem ara l'encreuament de l'edat amb l'ús, en resulta una evolució bàsicament negativa per al català, ja que en tots els territoris l'ús disminueix amb la reducció de l'edat (vegeu el gràfic 7, pel que fa a l'ús familiar). Cal tenir en compte, tanmateix, que el motiu principal d'aquesta disminució és molt diferent segons les zones. Bàsicament podem delimitar dos motius principals del fenomen: l'un seria el retrocés de l'ús entre la població autòctona, i l'altre seria la immigració. En el primer cas es troben l'Alguer i la Catalunya del Nord, tal com indica el fet que els percentatges d'ús en totes les edats hi siguin molt minoritaris o nuls. En el cas de la Catalunya del Nord la reducció ha avançat tant que la petita minoria que usa el català en família és gent gran. En aquests dos casos el retrocés correspon, per tant, bàsicament a un procés avançat de substitució lingüística, tal com ens indiquen les diverses dades disponibles.

Si el motiu principal del retrocés amb l'edat és la immigració, el fenomen és menys greu per a la llengua, ja que no es tracta d'un retrocés endogen, sinó causat per l'agregació de poblacions. És bàsicament el que passa a Andorra (vegeu Torres [coord.], 2006: 79-80), les Illes i Catalunya (vegeu Torres [coord.], 2005: 87), tot i que en aquest darrer territori les diferències entre els tres grups més joves són molt petites.

D'altra banda, es veu que la davallada més important en tots els casos es dona entre la població gran i la resta, sovint perquè entre els grans el percentatge d'immigrants és més petit. Aquest darrer fet es deu que les immigracions més notables s'han produït amb posterioritat

GRÀFIC 7. Ús prioritari del català a la llar en els set territoris. Percentatges (2003-2004)

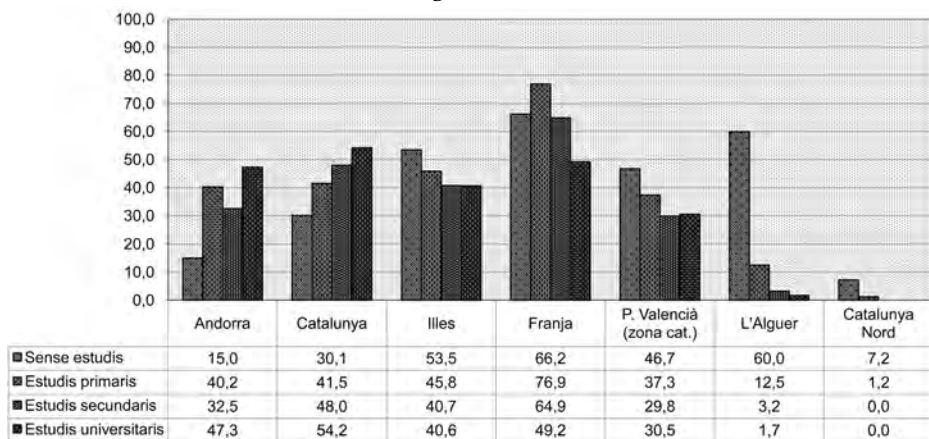
Font: Torres (2007: 47)

al 1950, de tal manera que els seus integrants són majoritàriament d'edats més joves que el grup dels grans.

3.5.2. Llengua i nivell d'estudis

Una altra de les variables que indiquen processos sociolingüístics en curs és el nivell d'estudis. En aquest cas l'encreuament amb els coneixements de català no mostra cap tendència clara, però sí, en canvi, l'efectuat amb el seu ús. Si s'agafa com a indicador de l'ús de la llengua la pràctica lingüística a la llar actual, com s'ha fet fins ara, el gràfic 8 presenta algunes dades il·lustratives. Andorra i Catalunya es diferencien clarament de tots els altres territoris, com en algun cas anterior, i mostren de manera clara que es troben, en certs aspectes, en una situació diferent de tota la resta. Concretament, mentre que en els altres territoris bàsicament l'ús baixa amb l'augment del nivell d'estudis, a Andorra i Catalunya passa al revés: la gent parla més català a mesura que augmenta el seu nivell d'estudis. Aquest fenomen és important, perquè el fet que les persones amb més estudis parlin més català reforça el valor social de la llengua i, al mateix temps, també pot indicar que, com passa a Catalunya (vegeu Torres [coord.], 2005: 99), a mesura que augmenta el nivell d'estudis, hi ha més gent que adopta el català com a llengua principal. Aquest últim procés també és favorable per a la llengua, ja que el nivell d'estudis de la població va augmentant progressivament. El que no és favorable per al català és que als altres territoris no es produeixi el mateix fenomen.

GRÀFIC 8. Ús prioritari del català a la llar actual segons el nivell d'estudis en els set territoris.
 Percentatges (2003-2004)

Font: Torres (2007: 46)

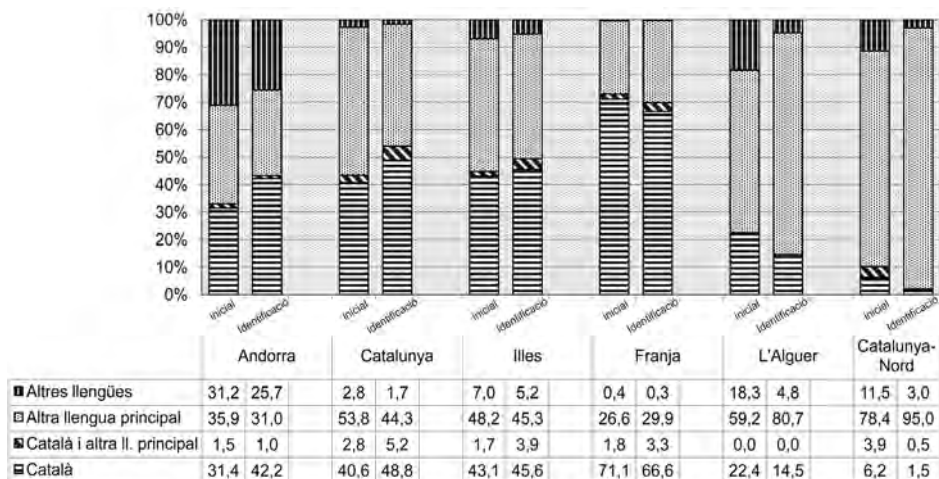
3.5.3. L'evolució de la llengua principal al llarg de la vida de les persones

El gràfic 9 mostra, en sis dels territoris estudiats (tots menys la zona catalanoparlant del País Valencià), els percentatges de llengua inicial; és a dir, la primera parlada per l'individu, i de llengua d'identificació;¹³ és a dir, la que considera que és la seva en l'actualitat. La comparació entre els dos percentatges permet veure, en cada territori, l'evolució de la llengua principal de l'individu durant la seva vida, des de la seva primera infància fins a l'edat adulta en la qual se li fa l'enquesta. Aquesta evolució mostra una de les facetes del canvi sociolingüístic. Indica, en l'àmbit individual, la capacitat d'atracció de les diverses llengües presents durant la vida de la població observada: la mesura en què cada llengua atreu o perd efectius com a llengua principal personal. És un dels indicadors de la vitalitat lingüística.

Observant la comparació esmentada en el gràfic 9, es retroba una prelació de territoris bàsicament ja vista. A Andorra, a Catalunya i, en menor mesura, a les Illes, el català avança en aquest aspecte i es fa evident que hi ha més gent que el té com a llengua d'identificació en l'actualitat, que no el va tenir com a llengua inicial. Paral·lelament, les altres llengües hi retrocedeixen. En els tres territoris citats el català mostra, per tant, en aquest aspecte, capacitat d'atracció. En canvi, a les altres zones presents al gràfic el català retrocedeix durant la vida de les persones. Remarquem el cas de la Franja, la qual, tot i tenir de llarg el percentatge d'ús

13. En els treballs d'exploració de les enquestes del grup EUL en què em baso, es denomina llengua d'identificació la resultant de la pregunta «Quina és la seva llengua?».

GRÀFIC 9. *Llengua inicial i d'identificació en sis territoris (2003-2004)*

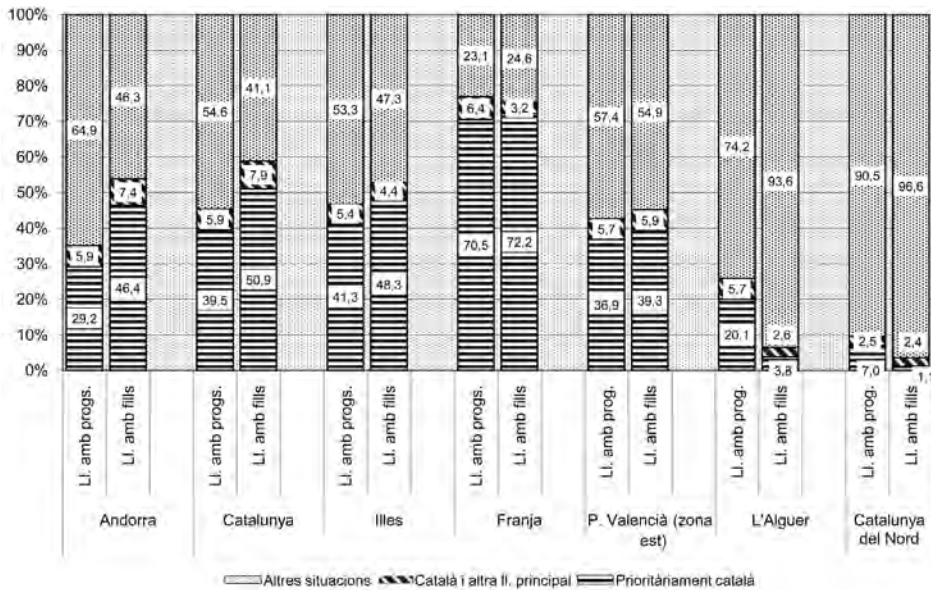
Font: Villaverde (2007: 145)

més alt, té un retrocés de la llengua durant la vida de les persones. Fixem-nos que els tres territoris on el català avança en aquest aspecte —Andorra, Catalunya i les Illes— són els tres del gràfic que tenen autogovern, mentre que en els tres que no el tenen retrocedeix. I, a més, entre els tres primers, la prelació en el progrés de la llengua és la mateixa que en el grau d'autogovern. Es reprendrà aquesta qüestió en els apartats que segueixen.

3.5.4. *La transmissió lingüística intergeneracional*

Un tema clau per conèixer la capacitat d'atracció d'una llengua i les seves possibilitats de futur és la transmissió lingüística familiar; és a dir, el procés a través del qual aquesta llengua es transmet o no de progenitors a fills en el si de les famílies. Que una llengua es transmeti d'una generació a l'altra és una condició necessària per a la seva supervivència i, per tant, és cabdal saber en quina mesura aquesta transmissió es produeix o no, i quins són els factors condicionants del procés. És el que es tractarà en les ratlles que segueixen. Efectuaré l'anàlisi de la transmissió lingüística intergeneracional mitjançant un «índex de transmissió lingüística intergeneracional del català» (ITIC), que consisteix bàsicament a comparar el percentatge prioritari d'ús del català amb els progenitors i amb els fills de la població estudiada (vegeu Torres, 2005: 91-92). Per concretar la interpretació que cal fer d'aquest índex, es pot dir que un ITIC del 0,17 significa que el 17 % de la població amb descendència no parla prioritàriament català amb els seus progenitors, però sí amb els seus fills.

GRÀFIC 10. Ús lingüístic amb els progenitors i amb els fills, en els set territoris (2003-2004)

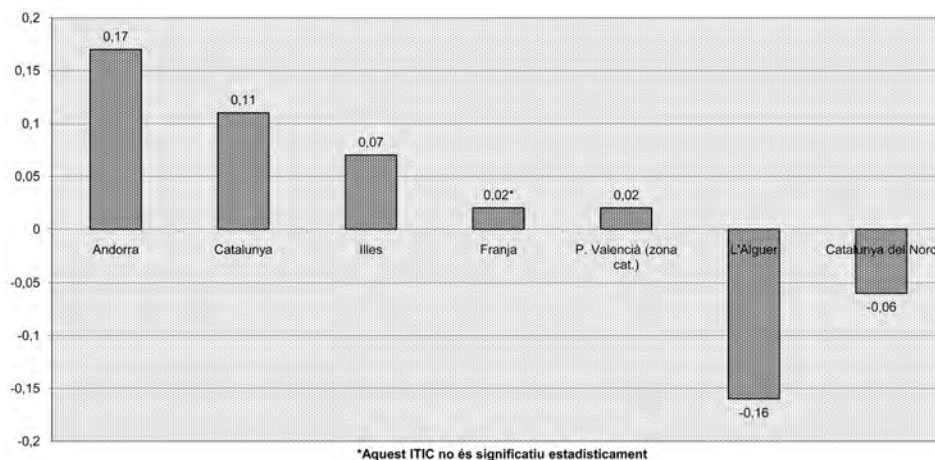
Font: Torres (2007: 53)

En el gràfic 10 podem veure l'ús lingüístic amb progenitors i fills en cadascun dels set territoris, mentre que l'11 ens en mostra l'ITIC de cadascun; és a dir, la mesura en la qual hi retrocedeix o avança el català en la transmissió intergeneracional. En aquest darrer gràfic torna a quedar clar que els territoris es divideixen en dos grans grups. Així, a l'Alguer i a la Catalunya del Nord el català retrocedeix en la transmissió intergeneracional, la qual cosa és una manifestació de la ruptura d'aquesta transmissió ja esmentada. D'aquesta manera, es mostra amb claredat una altra vegada que s'hi donen processos avançats de substitució lingüística.

En canvi, en els altres cinc territoris no es produeix aquest retrocés intergeneracional i, per tant, la situació del català és molt millor, tot i que hi trobem, tanmateix, diferències importants. La prelació descendent pel que fa a l'índex de transmissió intergeneracional és la següent: Andorra, Catalunya, les Illes, la zona catalanoparlant del País Valencià i la Franja¹⁴ (vegeu el gràfic 11). Si ens fixem ara en l'estructuració política d'aquests territoris, resulta que la prelació segons el grau d'autogovern és bàsicament la mateixa que acabem de veure, de manera paral·lela a allò vist a l'apartat anterior. Es constata, doncs, que la transmissió intergene-

14. La Franja ve després que el País Valencià, encara que tinguin el mateix ITIC, perquè el de la primera no és estadísticament significatiu.

GRÀFIC 11. Índex de transmissió lingüística intergeneracional del català (ITIC) en els set territoris (2003-2004)

Font: Torres (2007: 53)

racional i, per tant, la capacitat d'atracció del català, estan íntimament relacionades amb el grau d'autogovern, independentment dels percentatges d'immigració i ús. Així (vegeu el gràfic 10), la Franja té el màxim percentatge de catalanoparlants amb els progenitors i cap autogovern, de la qual cosa en resulta l'índex de transmissió del català més baix del grup dels 5,¹⁵ mentre que Andorra té la proporció de llengua amb els progenitors més petita d'aquest grup, però el màxim grau d'autogovern, ja que és un estat sobirà, de la qual cosa en resulta l'ITIC més alt. Remarquem també que els dos territoris en avançat procés de substitució tampoc no tenen cap grau d'autonomia política.¹⁶ Hi ha altres factors que expliquen la prelació dels ITIC entre territoris (vegeu Torres, 2007: 59-60), però probablement el grau d'autogovern és el que té més potència explicativa. Remarquem que la paradoxa que hem trobat abans, en el sentit que Andorra i la zona catalanoparlant del País Valencià tenen un percentatge d'ús familiar del català similar, però una proporció de nats fora del domini clarament diferent, molt més alta a Andorra, s'explica en bona part perquè l'ITIC d'Andorra, és a dir, la seva capacitat d'atracció del català, és també decididament més alt.

15. Tal com mostra el gràfic 1.

16. En tot cas, cap grau d'autonomia política comparable amb el de les entitats subestats amb parlament propi que són les comunitats autònomes de l'Estat espanyol.

4. Conclusions

Per concloure, i a partir de les informacions vistes, tractaré d'algunes qüestions molt generals relatives al present i al futur del català. M'ocuparé de les divergències entre territoris, de presentar algunes tendències prospectives, de determinats canvis que afavoreixen la sostenibilitat de la llengua i, finalment, de la relació entre el català i la diversitat lingüística.

4.1. Les divergències entre els territoris

Les dades presentades mostren la gran diversitat existent entre les situacions sociolingüístiques dels set territoris que formen el domini del català, diversitat que prové en bona part dels processos que han tingut lloc durant el segle XX. La divergència més notable entre aquests territoris els divideix en dos grups. Un inclou l'Alguer i la Catalunya del Nord, que es troben en un estat avançat del procés de substitució lingüística, i l'altre, els cinc restants, és a dir, Andorra, Catalunya, la Franja, les Illes, la zona catalanoparlant del País Valencià i la Franja, en els quals la presència social i la vitalitat de la llengua són més elevades. En els del primer grup s'ha produït la ruptura de la transmissió intergeneracional del català, que comporta necessàriament un retrocés creixent de l'ús de la llengua, mentre que en els altres no. Entre aquests cinc del segon grup, tanmateix, també es donen diferències importants, encara que inferiors a les que els separen de l'Alguer i la Catalunya del Nord. Andorra i Catalunya destaquen en capacitat d'atracció del català.

4.2. Tendències prospectives

A partir de les dinàmiques sociolingüístiques existents contemplades, és possible dir alguna cosa, amb tota la prudència que calgui, sobre com pot evolucionar la presència social del català en un futur proper. En primer lloc, consideraré la qüestió de manera global, en el conjunt del domini, i després la tractaré per territoris.

Pel que fa a l'ús global del català, el fet que actualment hi hagi un grapat de milions de persones que l'empren com a llengua familiar i sobretot com a llengua amb els fills, sense que es vegi cap tendència clara al trencament de la transmissió intergeneracional en el conjunt dels territoris més poblats, assegura que durant les properes dècades continuarà sent una llengua parlada per un important grup d'éssers humans. A més, el fet que el català tingui algun grau d'oficialitat i d'ús institucional en els territoris on viu la gran majoria dels habitants del domini farà que, probablement, continuï creixent el percentatge de la població que hi està alfabetitzada. D'altra banda, la important immigració que s'ha produït en els últims anys, espe-

cialment en els tres territoris més poblats, provinent de fora de les fronteres de l'Estat espanyol, en cas de continuar, ha de pressionar necessàriament a la baixa els percentatges d'ús del català. Perquè en una gran part són de llengua castellana i perquè, si no ho són, sovint la primera llengua que aprenen és el castellà. Encara que pugui augmentar el nombre total dels qui saben parlar català i fins i tot dels que l'usen, difícilment es podrà evitar una disminució del percentatge d'ús, almenys a curt termini. El mateix fenomen immigratori, el d'ara i el d'anys enrere, entre altres motius, fa que els joves tinguin certa tendència a parlar menys català de manera prioritària, la qual cosa tampoc no és positiva per a l'ús. I les normes de tria lingüística més practicades, favorables a la subordinació al castellà en les converses, tampoc no ajuden a fer avançar el català. Globalment, doncs, tenim assegurada la continuïtat del català com a llengua viva i àmpliament parlada en les properes dècades, però amb condicionaments negatius importants que, si no se superen, continuaran mantenint-la en un estat de precarietat, que comporta una incertesa respecte a l'evolució que pot tenir a llarg termini.

D'altra banda, les grans diferències sociolingüístiques que hem vist que es produeixen entre territoris fan que les perspectives futures de cadascun siguin diverses. Així, sembla probable que els dos que estan en franc procés de substitució lingüística, l'Alguer i la Catalunya del Nord, sense autonomia ni reconeixement oficial operatiu de la llengua, on l'ús ja és clarament minoritari i propi més aviat de gent no jove, el retrocés del coneixement i l'ús continuarà, tot apropant-se cada vegada més a una presència residual, tret que s'esdevingui algun canvi transcendental. En canvi, en els dos territoris on la llengua té més vitalitat, que són els que gaudeixen del major grau d'autogovern, Andorra i Catalunya, les perspectives són millors que la mitjana i s'hi dona una sèrie d'elements positius que poden contrarestar en una mesura o una altra aquells que pressionen cap a la reducció dels percentatges d'ús. Així, encara que en els dos territoris s'estigui produint una forta immigració no catalanoparlant, la transmissió intergeneracional és positiva per al català, i una proporció apreciable de persones el van adoptant com a llengua principal durant la seva vida. A més, el seu important ús institucional fa que la gran majoria dels joves que no el tenen com a llengua inicial l'apregui. Entre aquests dos blocs que estan en pitjors i millors condicions, es troben els altres tres territoris: les Illes, la zona catalanoparlant del País Valencià i la Franja, en una situació intermèdia. També cal tenir en compte que, allà on hi ha una voluntat clara de les institucions d'intervenir a favor del català i un sector apreciable de l'opinió pública preocupada pel tema, sempre poden anar apareixent iniciatives que ajudin a contrarestar els condicionaments negatius. En tot cas, el futur del català no serà pas igual en totes les zones. En algunes té més possibilitats de mantenir-se, com a llengua viva amb un important ús social, que en d'altres.

4.3. Dos àmbits decisius per a reforçar la sostenibilitat del català

Es tracta de dos àmbits en els quals determinats canvis ja han ajudat en el passat i poden ajudar en el futur a fer que la situació del català sigui més sostenible. Tots dos s'han tractat al llarg d'aquestes ratlles. Es tracta d'un canvi psicosocial, el de les normes de tria lingüística, i d'un canvi polític, el del grau d'autogovern.

Pel que fa a les normes de tria lingüística, s'ha vist que en les relacions intergrupals, és a dir, en les converses entre persones de llengua catalana i d'una altra llengua, els primers adopten majoritàriament l'altra llengua principal del territori: bàsicament es dona una subordinació al castellà en les converses. Aquesta pràctica pressiona a la baixa l'ús del català i dificulta que els al·loglots trobin motivacions per a l'aprenentatge i l'ús d'aquesta llengua. D'altra banda, sabem que, en la major part del domini, els que inicien una conversa en una altra llengua s'adapten molt sovint al català, si se'ls contesta en aquest idioma. Així doncs, qualsevol avenç en el percentatge de persones que mantenen el català en les converses, és a dir, que conculquen la norma de subordinació al castellà, tindria sens dubte un efecte multiplicador sobre l'ús del català. El canvi en les normes de tria lingüística és, per tant, un element clau en l'evolució sociolingüística.

En relació amb l'altre canvi esmentat, el del grau d'autogovern, s'ha mostrat que es troba fortament relacionat amb la capacitat d'atracció del català, és a dir, amb la vitalitat de la llengua, i això independentment del percentatge de llengua inicial (de les condicions demolingüístiques de partida). En qualsevol circumstància demolingüística, concretament, es constata que més autogovern comporta més capacitat d'atracció del català i més possibilitats de manteniment de la llengua. Pel que fa al cas d'Andorra, el màxim grau d'autogovern, la plena sobirania, comporta la màxima capacitat d'atracció, tot i que el percentatge del català com a llengua inicial hi sigui comparativament baix. El canvis en el grau d'autogovern, així, són també decisius per al futur de la llengua.

4.4. El català i la diversitat lingüística

El català constitueix un cas molt especial entre les expressions lingüístiques de les zones plenament desenvolupades del món,¹⁷ ja que, entre les llengües d'aquestes zones que no són oficials de manera única o principal en cap estat de dimensions mínimament considerables,¹⁸

17. És a dir, bàsicament l'Amèrica del Nord, la Unió Europea, Austràlia-Nova Zelanda i el Japó.

18. L'existència d'Andorra, com a estat independent amb oficialitat única del català, és, sens dubte, positiva per al manteniment i difusió de la llengua, però les seves dimensions demogràfiques (el 2005 no assoleix els 100.000 habitants) no li permeten fer la funció que fan estats més grans en l'estabilització d'un idioma.

és de llarg la que té més parlants i més presència pública. Tal com explica Fishman (1993), aquesta llengua és un dels exemples existents d'idiomes en procés de substitució que han reeixit a tornar enrere en aquest procés, encara que sigui de manera parcial i limitada. El català és, per tant, un cas excepcional al món. De les llengües amb problemes de minorització de les zones desenvolupades, és la que té més possibilitats de cara al futur, almenys en una part considerable del seu domini. Així, si el català té èxit en la seva aposta per anar superant el seu estat de precarietat obrirà, en certa manera, el camí a un nombrós grup de llengües minoritzades que, tot i tenir menys condicionaments positius, tanmateix veuen la possibilitat de sobreviure en el futur. En aquest món cada vegada més globalitzat, l'evolució sociolingüística del català no té, per tant, una significació estrictament limitada al seu àmbit territorial, sinó que podria influir en certa manera en la futura configuració lingüística i cultural de la humanitat.

Bibliografia

- CHESSA, Enrico (2006). *Estadística sobre els usos lingüístics a l'Alguer: llengua i societat a l'Alguer en els inicis del segle XXI*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de la Presidència (Estudis; 10).
- FISHMAN, Joshua A. (1993). «Tres casos amb (més o menys) èxit: l'hebreu modern, el francès al Quebec i el català a Espanya». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [València], núm. 11.
- PUIG, Gentil (2007). «Dossier. Enquestes sociolingüístiques a la Catalunya Nord». *Aïnes Noves* [Perpinyà], núm. 1 (març de 2007).
- QUEROL, Ernest (coord.) (2007). *Llengua i societat als territoris de llengua catalana a l'inici del segle XXI*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Vicepresidència del Govern, Secretaria de Política Lingüística (Estudis; 12).
- QUEROL, Ernest (2007 a). «Capítol 1. Introducció». A: *Llengua i societat als territoris de llengua catalana a l'inici del segle XXI*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Vicepresidència del Govern, Secretaria de Política Lingüística (Estudis; 12).
- (2007 b). «Capítol 2. Les habilitats lingüístiques en català». A: *Llengua i societat als territoris de llengua catalana a l'inici del segle XXI*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Vicepresidència del Govern, Secretaria de Política Lingüística (Estudis; 12).
- TORRES, Joaquim (coord.) (2005). *Estadística sobre els usos lingüístics a Catalunya 2003: llengua i societat a Catalunya en els inicis del segle XXI*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de la Presidència, Publicacions de l'Institut de Sociolingüística Catalana (Estudis; 8).
- (2006). *Enquesta sobre els usos lingüístics a Andorra 2004. Llengua i societat a Andorra en els inicis del segle XXI*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de la Vicepresidència, Secretaria de Política Lingüística (Estudis; 9).

- TORRES, Joaquim (2007). «Capítol 3. L'ús familiar i la transmissió lingüística intergeneracional». A: *Llengua i societat als territoris de llengua catalana a l'inici del segle XXI*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de la Vicepresidència, Secretaria de Política Lingüística (Estudis; 12).
- VILLAVARDE I VIDAL, Joan-Albert (2007). «Capítol 6. Comportament dels grups lingüístics i representacions sobre la llengua». A: *Llengua i societat als territoris de llengua catalana a l'inici del segle XX*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Vicepresidència del Govern, Secretaria de Política Lingüística (Estudis; 12).